

Xorazm viloyati transporti va iqtisodiy aloqalari

Mahmudova Madina Mahmudovna

Urganch davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Har bir hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda eng asosiy ro‘llardan birini ushbu hududning transport bilan taminlanganligi hamda iqtisodiy aloqalardagi munosabatlar o‘ynaydi. Ushbu maqolada Xorazm viloyati transporti va tashqi iqtisodiy aloqalari haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: transport, tashqi iqtisodiy aloqalar, MDH, transport tuguni, magistral, tranzit, investitsiya, investor, eiz,

Аннотация: Одну из главных ролей в социально-экономическом развитии каждого региона играет обеспечение транспортно-экономических связей этого региона. В данной статье представлена информация о транспорте и внешнеэкономических связях Хорезмской области.

Ключевые слова: транспорт, внешнеэкономические связи, СНГ, транспортный узел, автомагистраль, транзит, инвестиции, инвестор, ЭИЗ,

Abstract: One of the main roles in the socio-economic development of each region is played by the provision of transport and economic relations of this region. This article provides information on transport and foreign economic relations of Khorezm region.

Key words: transport, foreign economic relations, CIS, transport hub, highway, transit, investment, investor, eiz,

Viloyat transporti va uning rivojlanishi. Bugungi kunda viloyat transport tarmoqlari ham tez sur‘atlarda rivojlanmoqda. Jumladan, viloyatda qattiq qoplamali yo‘llarning umumiy uzunligi – 2 300 km, temir yo‘llarining umumiy uzunligi 130 km dan ortiq, shoh ko‘chalar esa 2 000 km. ni tashkil qiladi. Viloyat Rossiyaning Evropa qismi va Kavkaz bilan temir yo‘l orqali bog‘langan.

Viloyat aviareyslari Xorazmni butun Markaziy Osiyo, shuningdek Rossiya mintaqalarining katta qismi va MDH bilan birlashtiradi. Bugungi kun nuqtai nazardan qaraladigan bo‘lsa Urganch xalqaro aeroporti o‘nga yaqin davlatlar bilan havo yo‘llari orqali bog‘langan.

Viloyat tashqi iqtisodiy aloqalari. Mamlakatda tashqi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish va tartibga solish maqsadida Tashqi iqtisodiy aloqalar agentligi, Tashqi iqtisodiy aloqalar milliy banki, bojxona qo‘mitasi tuzildi.

Tashqi iqtisodiy aloqalar sohasida yangi strategiya ishlab chiqilib, unda eksportning xom ashyoviy yo‘nalishini bartaraf etish hamda xorijiy investitsiyalar oqimi kengayishiga ko‘maklashish kabi yo‘nalishlar belgilab olindi. Mamlakatda tashqi iqtisodiy aloqalar tizimi, ularni yo‘lga qo‘yishdagi asosiy tamoyillar ishlab chiqildi. Xorijiy davlatlar firma, bank tizimlari bilan aloqa poydevori barpo etish yo‘lida siyosiy, huquqiy va tashkiliy omillar yaratildi. “Tashqi iqtisodiy faoliyat to‘g‘risida”, “Chet el investitsiyalari va xorijiy sarmoyadorlar faoliyatining kafolatlari to‘g‘risida”gi va boshqa bir qator qonun va meyoriy hujjatlar qabul qilindi. Ular tashqi iqtisodiy aloqalarni amalga oshirish, tashqi iqtisodiy faoliyat sohasida xalqaro shartnomalar tuzish va ularni bajarish uchun sharoit yaratdi. O‘zbekiston jahon hamjamiyatiga dadil kirib borib, ko‘pchilik davlatlar bilan iqtisodiy, texnikaviy, savdo-sotiq va madaniy aloqalarni amalga oshirmoqda. Tashqi aloqalar ham ko‘p tomonlama, ham ikki tomonlama rivojlanmoqda. Vatanimizda iqtisodiy faoliyatni keng ko‘lamda rivojlantirish, yuksak taraqqiy etgan davlatlardagi ishlab chiqarishning texnologiya va iqtisodiy jarayonlari bilan tanishish, xorijiy sarmoyadorlar bilan hamkorlikda qo‘shma korxonalar, supermarketlar, savdo filiallari tashkil qilish imkoniyati yaratilmoqda.

Umuman olganda bugungi kunda dunyo mamlakatlari va ularning rivojlanishini iqtisodiy aloqalarsiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Shu jumladan, viloyat iqtisodiy o‘rnatish sur‘atlarini ham savdo va investitsiya aloqalarsiz amalga oshirib bo‘lmaydi. Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida viloyatlarning ham har birining o‘z o‘rni mavjud. Jumladan, Xorazm viloyati ham mamlakat tashqi iqtisodiy aloqalarida o‘zining o‘rniga ega.

Xorazm juda qadim zamonlardan ko‘hna karvon yo‘li-Buyuk ipak yo‘lida joylashib, tashqi dunyo (g‘arb bilan Sharq) bilan faol iqtisodiy aloqalar olib borgan. Mustaqillik sharofati bilan esa viloyat iqtisodiyotida yangi yo‘nalish-tashqi dunyo bilan turli sohalarda hamkorlikka keng yo‘l ochildi. Endilikda Viloyat tovarlar, ishchi kuchi eksporti hamda, savdo va boshqa sohalardagi halqaro aloqalarni amalga oshirishda Respublikada o‘z o‘rniga ega.

Bugungi kunda nafaqat mamlakatning, balki viloyatning tashqi iqtisodiy faoliyati keng qamrovli bo‘lib bormoqda. Xorazmda chet el firma va kompaniyalari mablag‘i ishtirokida tuzilgan qo‘shma korxonalar soni 50 ga yaqin. Ular orasida dunyoga tanilgan “Samsung”, “DEU”, “Nyumont-Mayning”, “Xexst”, “Siba-Geygi”, “Renk kseroks”, “Filips” va boshqalar samarali faoliyat ko‘rsatmoqda. Tashqi iqtisodiy aloqalar milliy banki chet mamlakatlardagi 180 dan ortiq banklar

bilan bog‘lanib, korrespondent munosabatlarini olib bormoqda. U Markaziy Osiyoda birinchi bo‘lib jahon banklararo moliya telekommunikatsiyasi tizimi (SVIFT)ga qo‘shilgan. Hozirgi vaqtda O‘zbekistonni dunyoning 170 ga yaqin mamlakati tan olgan, shundan 130 ga yaqini bilan diplomatik munosabatlar o‘rnatilgan. Poytaxt-Toshkentda 50 ga yaqin mamlakatning elchixonalari faoliyat ko‘rsatmoqda. O‘zbekistonning chet mamlakatlarda elchixonalari, konsulliklari va 30 dan ortiq vakolatxonalari ishlab turibdi.

O‘zbekiston BMTning ko‘p tashkilotlari haqida 50 dan ortiq xalqaro va regional (hududiy) tashkilotlarning azosidir. Jumladan, ular orasida xalqaro Valyuta jamg‘armasi, Jahon banki, Xalqaro mehnat tashkiloti, Xalqaro elektr aloqa Ittifoqi, Evropa tiklanish va taraqqiyot banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi, Bojxona hamdo‘stligi kengashi va h. k.lar bor. SHuningdek, bir qator nufuzli xalqaro tashkilotlar mamlakatimizda hududiy vakolatxonalarini ochishgan. Ular respublikaning ko‘p qirrali aloqalarini rivojlantirishga salmoqli hissa qo‘shib kelishmoqdalar.

O‘zbekistonning xorijiy kompaniya va firmalar bilan hamkorligi, ularning hududimizda to‘la faoliyat ko‘rsatib ishlashiga kafolat berilganligi tashqi savdoga ijobiy tasir ko‘rsatmoqda.

Shunday qilib, mamlakatimiz tashqi aloqasi, savdo geografiyasi juda kengayib bormoqda. O‘zbekiston barcha qitalarda joylashgan davlatlar bilan keng qamrovli savdo-sotiq aloqalarini olib bormoqda. Tashqi savdoda Evropa-66,3 foiz, Osiyo-28,0, Amerika qitasi-5,4, Afrika-0,1, Avstraliya va Okeaniya-0,2 foizni egallaydi. Keyingi yillarda O‘zbekiston eksporti va importida MDH va xorijiy mamlakatlar hissasida birmuncha o‘zgarishlar sodir bo‘ldi. 1996-2002 yillar o‘rtasida uzoq xorijiy mamlakatlarning O‘zbekiston eksportidagi salmog‘i 77,1 foizdan 72,0 foizga pasaydi, importdagi salmog‘i esa 67,9 dan 62,2 foizga pasaydi. 2002 yilda MDH mamlakatlarining O‘zbekiston tashqi savdo aylanmasidagi salmog‘i 36,9 foiz, uzoq xorijiy mamlakatlarniki-63,4 foizni tashkil etdi.

O‘zbekistonning eksportida Buyuk Britaniya-10,6, SHveytsariya-8,7, Turkiya-4,7, importda esa, AqSH-19,2, Koreya-15,1, Germaniya-12,3, Xitoy-6,6 foizni egallaydi.

Viloyatning eksport va import tarkibi va Respublika tashqi savdo dinamikasidagi o‘rni.

Eksportda mashina va asbob-uskunalar salmog‘i ancha o‘sdi. Mamlakatimiz neft mahsulotlarini import qilishdan eksport qiluvchiga aylandi. Eksport tarkibida mashinasozlik mahsulotlari orasida turli rusumdagi engil avtomobillar, avtobuslar,

traktor va boshqa qishloq xo'jaligi mashina asbob-uskunalari, televizor va boshqa radiotexnika mahsulotlari salmog'i asta-sekinlik bilan oshib bormoqda. O'tgan davr ichida respublikada import yataribida birmuncha o'zgarishlar sodir bo'ldi. Jumladan, oziq-ovqat mahsulotlari importi 5 baravar qisqardi. SHunga qaramasdan, mamlakatimiz chetdan oladigan jami tovarlar tarkibida hamon oziq-ovqat mahsulotlari ulushi anchagina. SHu sababdan bunday tovarlarga bo'lgan ehtiyojlarni mamlakatning o'zida ishlab chiqarilgan mahsulotlar hisobiga qondirishning uzoq muddatli rejasi amalga oshirilmoqda, chet ellik sarmoyadorlar uchun qulay iqtisodiy, huquqiy investitsiya muhiti yaratilmoqda.

1-jadval tahlili natijasida shuni takidlash lozim eksport hajmida oziq-ovqat mahsulotlari hajmi 2008-yilda 2,1 foiz bo'lgan bo'lsa, 2009-yil 0,6 foizni tashkil etgani holda 2008-yilga nisbatan - 70, 4 foizga kamaygan. Eksport hajmida asosiy o'rinni paxta tolasi ya'ni 2009 yili umumiy eksport hajmining 85,1 foini tashkil etgan va paxta tolasi eksporti 2008-yilga nisbatan 11,8 foizga ortgan.

1- jadval.

Mahsulot ishlab chiqarishda eksport va import hajmi va tarkibidagi o'zgarishlar dinamikasi. (2009 y.)

	Eksport va importning umumiy hajmdagi ulushi foiz his.		2008 yilga nisbatan foiz hisobida
	2008 y	2009y	
Eksport tarkibi	100	100	106,1
paxta tolasi	80,8	85,1	111,8
oziq-ovqat mahsulotlari	2,1	0,6	29,6
shundan iste'mol mahsulotlari			
kimyo va undan tayyorlangan mahsulotlar	0,1	-	18,3
qora va rangli metallar	-	-	-
mashina va uskunalalar	2,3	0,8	39,9
Xizmatlar	3,3	3,1	98,8
Boshqalar	11,4	10,4	96,3
Import tarkibi	100	100	92,2
oziq-ovqat mahsulotlari	5,4	6,5	112,0
shundan ishlab chiqarishga mo'ljallanmagan iste'mol mahsulotlari	-	-	-
kimyo va undan tayyorlangan mahsulotlar	18,1	18,2	92,7
energiya manbalari va neft mahsulotlari	0,1	-	-
qora va rangli metallar	1,0	0,7	64,3

mashina va uskunalar	27,1	27,5	93,6
Xizmatlar	0,1	0,2	127,6
Boshqalar	48,2	46,9	89,7

*Manba: viloyat statistika boshkarmasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Import tarkibida oziq-ovqat mahsulotlari hajmi 2008 yilda 5,4 foiz bo'lgan bo'lsa, 2009 yil 6,5 foizga ortgan. 2008 yilga nisbatan 12, 0 foizga ko'paygan. Demak hozirgi vaqtda oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishda eksport hajmi, import hajmiga nisbatan ancha past ko'rsatgichga ega. Aksincha biz tarmoqlar ichida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishni kengaytirish eksport hajmini oshirib import tovarlar hajmini kamaytirishimiz zarur hisoblanadi.

Respublikamiz uzoq muddatli va imtiyozli kreditlar ham olmoqda. Bu investitsiyalar sanoatning ustuvor tarmoqlarini, aholini oziq-ovqat bilan taminlashni yaxshilashga xizmat qiladigan agrosanoat majmuini jadal rivojlantirishga, xom ashyo eksportidan tayyor mahsulotlar eksportiga o'tish, kichik va o'rta tadbirkorlikni rivojlantirish, eksport imkoniyatlarini kuchaytirish, mahsulotlarining raqobatbardoshligini ko'tarish sohalariga yunaltirilmoqda. Xalqaro tashkilotlar, xorijiy firmalar, turli bank tizimlari mamlakatimiz oltin, neft, gaz, kimyo, rangli metallurgiya, sanoati, agrosanoat majmuasini rivojlantirish bo'yicha yirik investitsiya loyihalarida ishtirok etib kelmoqdalar. Xorijiy sarmoyadorlar Ko'kdumaloq gaz-neft konini o'zlashtirish, Buxoro neftni qayta ishlash zavodini qurish, oltin ishlab chiqaradigan “Zarafshon-Nyumont”, O'zbekiston AqSH qo'shma korxonasini qurish, Farg'ona neftni qayta ishlash zavodni batamom qayta qurish, SHo'rtan gaz-kimyo majmuasini zamonaviy texnika bilan jizohlash kabi loyihalarni moliyalashtirishda faol qatnashdilar. SHuningdek, yangi qurilayotgan va qayta tamirlanayotgan obektlar qurilishida, ularni zamonaviy texnika va texnologiya bilan jihozlashda va avvalo, ishlab beruvchi sanoat tarmoqlarini rivojlantirishda katta moliyaviy texnikaviy yordam bermoqdalar. Ular paxtani takror-takror qayta ishlab tayyor mahsulot darajasigacha qayta ishlashning majmuini qamraydigan, yangi texnologiya asosida ishlaydigan, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqaradigan loyihalarda faol ishtirok etishmoqda. Mavjud korxonalarni qayta tamirlash va jihozlash asosida bosqichma-bosqich davlat tasarrufidan chiqaradigan holding kompaniyalarini shakllantirish va rivojlantirish yo'lida ko'p ishlar qilinmoqda. Chet el investitsiyalari o'rta va kichik tadbirkorlikni rivojlantirishni har tomonlama qo'llab-quvvatlab turli banklarda kredit yo'llarini ochmoqdalar. Natijada asosiy kapitalga kiritilayotgan investitsiyalar tarkibida nodavlat mulk shakllarining salmog'i tobora oshib bormoqda.

Chet el investitsiyalari bilan ishlagan korxonalar soni 2001 yilda 1958 bo‘lsa, 2002 yilda 2087 ga etdi. Ularning ishlab chiqargan mahsulotlari va ko‘rsatish xizmatlari 610,2 dan 1044,2 mlrd. so‘mga ko‘tarildi, ishchi va xizmatchilar soni esa 90,4 dan 94,1 ming kishiga etdi.

Mamlakatning ayrim mamuriy rayonlarida, jumladan, qoraqalpog‘iston Respublikasi hamda Jizzax, Sirdaryo, Surxondaryo, Buxoro viloyatlarida nodavlat mulklarini rivojlantirishga yunaltirilayotgan chet el investitsiyalari salmog‘i hanuz ancha kam. Nazarimizda mamlakat tashqi iqtisodiy faoliyatini rivojlantirishda uning har bir mamuriy rayoni (viloyat, tuman) hamda turli mulk shaklidagi korxonalar ishtirokini taminlash vatanimiz iqtisodiyotini yuksaltirishga, xalqning turmush sharoitini yaxshilashga malum hissa bo‘lib qo‘shiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Soliev A.S., Ahmedov E.A. va boshq. Mintaqaviy iqtisodiyot. - T.: Universitet, 2003. - 304 b.
2. Soliev A., Nazarov M., Qurbonov SH. O‘zbekiston hududlari ijtimoiy – iqtisodiy rivojlanishi. – T.: Mumtoz so‘z, 2010.
3. Qurboniyozov R. Xorazm geografiyasi. - Urganch: Xorazm, 1997.
4. Nogyo xakusyo fudzoku tokeyxyo, Tokio, 1982, 37 b., Nixon nogyo nenkan, 1981, 276 b.
5. Aytbaev D.P., Pirnazarov R.T., Maxmudov I.M., yer usti suvlarining sifati «Ekologiya xabarnomasi» jurnali №3 2007y. 30-37 b
6. Jalilova T., Matkarimov M. «Tomchilatib sug‘orish usuli – Orol bo‘yi mintaqasi muammolari echimining asosiy omillaridan biridir// Material Resp. Nauch-prak. Konf. Toshkent -2008. 60 b.
7. Soliev A., Abdunazarov H. Yengil va oziq-ovqat sanoatining mintakaviy muammolari. - Toshkent: Fan, 2007.- B. 63.
8. Islambayevna M. M. et al. PROSPECTS FOR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF KOSHKOPIR DISTRICT //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 9. – №. 12. – C. 1375-1378.
9. Amanov A. K. et al. ECONOMIC AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF THE FORMATION OF NAVOI FREE ECONOMIC ZONE //Thematics Journal of Geography. – 2021. – T. 6. – №. 1.